

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2008
FORFATTER:	Lorenz Asmussen
TITEL:	Christiansfelds markering af Slaget ved Kolding den 23. april 1849.
KORT RESUME:	Mindesmærket på Gudsageren, opsat 1909, festlig markering fra 1970erne

CHRISTIANSFELDS MARKERING AF SLAGET VED KOLDING DEN 23. APRIL 1849

AF LORENZ ASMUSSEN

Efter markeringen i Christiansfeld af Slaget ved Kolding den 23. april 1849 i 2007 blev en gruppe af de involverede: pastor Jørgen Bøytler, pastor Helge Rønnow, major Børge J. Madsen, skoleinspektør Leif Gr. Thomsen og undertegnede enige om, at historien om, hvorledes traditionen for denne markering er opstået i Christiansfeld, og hvorledes den har udviklet sig, skulle fortælles.

Slaget ved Kolding den 23. april 1849 fandt sted midt i Treårskrigen 1848-1850. Baggrunden for krigen var, at en del af befolkningen i Hertugdømmerne Slesvig-Holsten krævede en fri forfatning og Slesvig-Holsten som delstat i en tysk forbundsstat. Størstedelen af befolkningen i den nordlige del af Slesvig – nutidens Sønderjylland – ønskede derimod at være en del af Danmark. Den danske regering ønskede også en fri forfatning og Danmark til Ejderen.

De slesvig-holstenske oprørere fik støtte fra Preussen og begyndte krig mod Danmark i april 1848. Den 20. april 1849 blev Kolding besat af slesvig-holstenske tropper. Den danske hærledelse besluttede, at Kolding skulle generobres, og danskerne gik til angreb den 23. april 1849 kl. 6 om morgenen. General Schleppegrell førte sine tropper ind ad Snoghøj-landevejen, general Moltke sine ad Vejle-landevejen, mens general Rye tog linien Seest/Ejstrup/Harte. Det lykkedes Schleppe-

grell og Moltke at trænge slesvig-holstenerne tilbage over Sønderbro, men den tyske general Bonin opstillede sit artilleri på bakkerne ved Bellevue og bombarderede byen derfra.

Pga. den voldsomme beskydning beordrede den danske overgeneral Bülow tilbagetog, og slesvig-holstenerne trængte ind i Kolding, hvor det kom til voldsomme kampe især i Søndergade og Helligkorsgade. På de forskellige kamppladser i og ved Kolding døde den 23. april 145 danskere, 393 blev såret og 118 meldt savnet. På tysk side var der 52 dræbte, 265 sårede og 89 tilfangede.

Under og efter slaget blev de sårede både fra dansk og tysk side bragt til forskellige lazaretter, bl.a. til lazarettet i Brødremenighedens Kirkesal i Christiansfeld.

MINDESMÆRKERNE PÅ GUDSAGEREN I CHRISTIANSFELD

På Brødremenighedens Kirkegaard findes to militære gravsteder. Det ene er forsynet med et jernmonument med et jernkors.

På forsiden står (med nutidig retskrivning): Fred med eder, I bolde kæmpere, som fik banesåret under Slaget i og ved Kolding den 23. april for Danmarks retfærdige sag. På bagsiden står: Mænd af Tyrstrup Sogn

satte dette minde over 14 af deres danske krigere, der her fandt hvile. På korsets forside står 1849 og på dets bagside 1851.

På marmorpladen, der ligger foran mindesmærket står:

- P. R. Svendstrup, Artillerikonstabel,
død 27. april 1849*
- N. N. Gaarde, 5. Linie Bataillon,
død 23. april 1849*
- L. R. Woldtofte, 5. Linie Bataillon,
død 11. Mai 1849*
- L. I. Windeleff, 6. Linie Bataillon,
død 23. April 1849*
- I. I. Borringskov, 7. Linie Bataillon,
død 23. April 1849*
- R. H. Gylling, 7. Linie Bataillon,
død 23. April 1849*
- C. O. Svenstrup, 7. Linie Bataillon,
død 19. Mai 1849*
- I. K. Houtved, 9. Linie Bataillon,
død 23. April 1849*
- I. E. Eskildsen, 1. Jægerskorps,
død 23. April 1849*
- C. S. M. Poetzhold, 1. Jægerskorps,
død 25 April 1849*
- C. H. Lassen, 1. Jægerskorps,
død 25. april 1849*
- I. C. I. Ludstrup, 1. Jægerskorps,
død 24. April 1849*
- P. P. Flade, 1. Jægerskorps,
død 23. april 1849*
- C. I. Leisten, 4. Res. Bataillon,
død 23. april 1849*

Disse er formentlig alle fundet efter slaget af de slesvig-holstenske tropper og ført til Christiansfeld som døde eller sårede.

I en anden grav på Gudsageren markeret med en marmorplade hviler frivillig skarp-

skytte ved 1. Jægercorps Carl Thorwald Marinus Poetzhold, der var født 10. juni 1819, blev såret den 23. april 1849 i Slaget ved Kolding og døde i Christiansfeld kun to dage efter.

I 1864, efter tyskernes overtagelse af Sønderjylland, krævede de tyske myndigheder mindesmærket på Gudsageren fjernet, hvorefter det blev hengemt.

Det lykkedes dog for de dansksindede i 1883 med preussernes rimeligt velvillige holdning og sædvanlige grundighed at få kortlagt og ført tilsyn med samtlige danske grave i hertugdømmerne og de tyske forbundsstater. Der har således fra tysk side været ført tilsyn med gravene på Gudsageren i perioden 1864-1920. Dog måtte der ikke gennemføres kranselægning.

På 60 års dagen for Slaget ved Kolding, den 23. april 1909 blev mindesmærket efter tysk tilladelse genrejst på Gudsageren. Samme dag blev mindesmærket forsynet med en jernplade opsat på mindesmærkets nordside. Pladen bærer følgende tekst: Dette mindesmærke, fjernet fra sin plads på kirkegården i Christiansfeld i 1864 genrejstes her 1909. Kommende slægter vil frede dette minde.

Under Danmarks besættelse i årene 1940-1945 blev denne plade fjernet efter pres fra besættelsesmagten. Hengemt på loftet hos fhv. borgmester Kjær hvilede pladen gemt og glemt indtil den på 150 års dagen den 23. april 1999 igen under mindehøjtideligheden blev påsat mindesmærket af borgmester Jørgen From.

I juni 1917 under den 1. verdenskrig skulle alt metal afleveres til omsmelting til krigsindustrien i Tyskland. Brødremenighedens kirkeklokke, kobber- og messingtøj og orgelpiberne blev afleveret, men gode dan-

Mindesmærke for de faldne under Slaget i og ved Kolding 23. april 1849 opsat af mænd i Tyrstrup Sogn på Gudsageren i Christiansfeld 1851. Foto: Peter D. Jensen.

ske mænd sørgede for at gemme mindesmærket, så det undgik omsmelting.

Efter Genforeningen med Danmark i 1920 blev mindesmærket igen opsat på krigergraven.

CHRISTIANSFELD I TREÅRSKRIGEN 1848-1850

Christiansfeld var i 1848 meget stærkt belagt med indkvartering af både danske og

tyske tropper. Natten mellem 1. og 2. maj 1848 var der 1500 preussiske soldater i Christiansfeld, som derefter drog nordpå.

Da det var umuligt at indkvartere så stor en styrke i privatboligerne, måtte kirkesalen tages i anvendelse, hvilket var tilfældet i perioden fra juni til september, hvorfor Søstrehusets Korsal måtte bruges som kirke. Brødrehusets Korsal blev anvendt som lazaret. Her døde 2 af tyfus, og de blev begravet på Gudsageren.

Med tilbagetrækning af de tyske styrker fra Jylland kom der igen tyske tropper i byen, men ifølge den indgåede våbenhvile trak begge hære sig tilbage, så den 5. september 1848 havde samtlige tyske tropper forladt byen.

Den 26. marts 1849 udløb våbenhvilen. Kirkesalen blev igen indrettet som lazaret. Efter det blodige slag ved Kolding og Gudsø fyldtes lazarettet. 150 senge var opstillet i 5 rækker i salen.

Den 23. april 1849 kom fra formiddagen til hen på natten vogn efter vogn med hårdtsårede fra Slaget i Kolding, og da salen ikke kunne rumme alle, blev et toetagers hus indrettet til optagelse af sårede med feber. Mange af de sårede var under transporten afdøde ved døden eller døde kort efter ankomsten. Den 24. april måtte 38 mand om aftenen begravnes på Gudsageren. 8 danske og 30 slesvig-holstenske soldater blev alle, mand ved mand, begravet i den samme grav. Det må have været et chokerende syn. Ved den åbne grav blev holdt en kort tale, der fulgte Brødremenighedens begravelsesritual.

Ifølge Brødremenighedens kirkebog blev der i alt begravet 117 tyske soldater på Gudsageren under krigen 1848-50.

Den 6. juli 1849 gentog scenen fra 23. april sig. Efter udfaldet fra Fredericia den 6. juli 1849 blev et stort antal hårdt sårede soldater bragt til lazarettet i kirkesalen i Christiansfeld. Efter våbenhvilen 10. juli 1849 trak de tyske tropper sig igen mod syd. Efter slaget ved Isted den 25. juli 1850 blev kirkesalen igen indrettet til lazaret, denne gang til danske soldater, der som sårede og rekonvalescenter, 200 i alt, blev behandlet og forplejet.

Efter Genforeningen i 1920 påtog Krigsministeriet sig tilsyn med og vedligeholdelse af i alt 450 krigergrave og 30 monumenter i Sønderjylland og Sydslesvig. Derfor er der siden hvert år den 23. april blevet lagt en krans fra Hæren ved mindesmærket på Gudsageren. Garnisonskommandanten i Haderslev har denne opgave.

LOKALE TRADITIONER I FORBINDELSE MED MARKERING AF 23. APRIL

Garnisonskommandanten i Haderslev havde ikke mulighed for at foretage kranselægning under den tyske besættelse 1940-45. Private kunne gøre det, men om det er sket i Christiansfeld vides ikke med sikkerhed. Pastor H. Rønnow fortæller, at Brødremenigheden holdt sig udenfor, for "når vi træder over dørtærskelen, er vi alle brødre".

Efter befrielsen i 1945 blev de traditionelle kranselægninger genoptaget over hele landet, også i Christiansfeld, men der blev ikke gjort et stort nummer ud af det. For Haderslevgarnisonens vedkommende sendte man iflg. kaptajn H. Moosmann vagthavende sergent med en krans. Heller ikke på 100-års dagen i 1949 ser det ud til, at der er gjort noget særligt ud af begivenheden.

I garnisonskommandant, oberst Gabel-Jørgensens tid tog hotelforpagter ved Brødremenighedens Hotel, Sigfred Stricker, i sin egenskab af formand for den lokale turistforening initiativ til en kraftigere markering af kranselægningen, idet han inviterede på en god frokost for deltagende officerer.

Major Børge J. Madsen meddeler, at han i 1970'erne blev vagthavende officer, og at han ligesom oberst Gabel-Jørgensen ønske-

de, at højtideligheden blev tydeligere markeret og at det kulinariske kom i anden række. Major Børge J. Madsen ønskede fra 1976 personligt at lægge kransen. Pastor Helge Rønnow fra Brødremenigheden holdt for første gang en tale ved mindesmærket i 1976.

EFTER 1990

Traditionen med at lægge en krans fra Hæren den 23. april på Brødremenighedens kirkegård fortsatte. Garnisonskommandanten i Haderslev fra 1989, oberst Leif Nielsen, tilbød efter at have deltaget i markeringen i 1990, at Slesvigske Fodregiments Musikkorps for fremtiden skulle medvirke, dels med en koncert på Prætorius Pladsen foran hotellet dels ved kranselægningen på Gudsageren.

Pensionerede officerer bosiddende i Christiansfeld Kommune, repræsentanter fra regimentet samt Brødremenigheden deltog derefter i sammenkomst hjemme hos under tegnede.

I 1995 blev Christiansfeld Kommune inddraget i markeringen, idet borgmester Jørgen From, der havde aftjent sin værnepligt ved Livgarden, mente, at kommunen skulle være vært ved et efterfølgende samvær på hotellet. Endvidere skulle soldaterforeninger, Hjemmeværnet, nationale foreninger, Kolding Kommune samt Brødremenighedens Ældsteråd indbydes. Dette initiativ gav til resultat, at der blev meget stor tilslutning og foreninger med faner mødte op. Til arrangementet på hotellet var der normalt 90 deltagere. H. E. Ingolf, Greve af Rosenberg og Grevinde Sussie blev faste deltagere i markeringen.

Major Lorenz Asmussen foran mindesmærket på Gudsageren i juli 1990.

Når markeringen har fundet sted på en søndag, indledes dagen med deltagelse af musikkorpset i Brødremenighedens gudstjeneste.

I 1997 havde garnisonen igen fået en ny chef, oberst P. Hvidberg. Obersten foreslog, at markeringen fremover indledtes i kirken, hvor deltagerne blev orienteret om begivenhederne den 23. april 1849, inden musikkorpset gav koncert i kirken. Efterfølgende marcherede fanekommandoer, deltagere og musikkorpset til Gudsageren, hvor kranselægningen fandt sted. Efterfølgende var der samvær på hotellet, hvor kommunen var vært.

Gardehusarerne på Fynsvej den 23. april 1999 i anledning af 150-året for Slaget ved Kolding 23. april 1849, hvor en træfning fandt sted netop her. Foto: A. Kernwein.

I 1998 blev der for første gang anvendt et særligt sanghefte, med et udvalg af sange fra Treårskrigen. Sangheftet er siden blevet anvendt hvert år. Regimentsfanen deltog med fanekommando.

150 året for Slaget ved Kolding blev særligt markeret den 23. april 1999 i et nært samarbejde mellem Kolding kommune, Christiansfeld kommune, Brødremenigheden, Garnisonen i Haderslev samt Forsvarets Sundhedstjeneste.

Markeringen startede i Kolding ved mindestenen på Fynsvej i Kolding, hvor angrebet på skansen fandt sted. 24 ryttere fra Gardehusarregimentet, soldater i historiske uniformer, soldaterforeninger m.fl. deltog. Slesvigske Fodregiments Musikkorps førte delta-

gerne til Kolding Gamle Kirkegård, hvor kranselægning fandt sted ved Mindehøjen for de faldne i Treårskrigen og 1864.

I Christiansfeld åbnede grev Ingolf i Enkehusets korsal en særudstilling om feltlazaretten anno 1849 samt lægekorpsets historie gennem 400 år. Derefter var der mindegudstjeneste i Brødremenighedens kirke, hvor musikkorpsen og Forsvarsbrødrenes Sangkor fra Kolding deltog.

Herefter fulgte en kranselægning på Brødremenighedens kirkegård. For første gang deltog også repræsentanter for det tyske mindretal og den tyske generalkonsul fra Aabenraa.

Efterfølgende var der stort samvær på Brødremenighedens Hotel med deltagelse af

220 inviterede gæster. Kolding og Christiansfeld kommuner var værter.

Regimentet i Haderslev er nu sammenlagt med regimentet i Holstebro, hvorfor Danske Divisions stabschef har opgaven som garnisonskommandant i Haderslev.

Da Christiansfeld Kommune blev nedlagt med udgangen af 2006 vedtoges det efter forhandlinger mellem Garnisonen i Haderslev, Brødremenigheden og Kolding Kommune, at planlægningen og gennemførelsen af markeringen fra 2007 skulle lægges i hænderne på Officersforeningen i Kolding, Tu-

ristbureauet i Christiansfeld og Brødremenigheden, og at Garnisonen i Haderslev og Kulturudvalget i Kolding Kommune står som indbydere.

Markeringen af begivenheden er herefter fortsat som hidtil.

LITTERATUR

Danske Mindesmærker og Krigergrave i Sønderjylland fra krigene 1813, 1848-50 og 1864 udgivet i 1940 af Slesvig Forlag.

Kim Mikkelsen: Det glemte Slag. Kampene omkring Kolding 23. april 1849.

Fra processionen gennem Christiansfeld fra Brødremenighedens Kirke til Gudsageren den 23. april 2007. Foto: B. Dedenroth-Schou.